

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

Dr. Tóth J. Zoltán

Halálbüntetés vs. szabadságvesztés – gazdasági szempontból

A halálbüntetés kérdése kapcsán a mai napig sok vita folyik arról, hogy szükség van-e a halálbüntetésre, van-e elrettentő hatása, mennyiben szolgálja a büntetés célját, és így tovább, avagy elégséges-e helyette a szabadságvesztés. A halálbüntetés/szabadságvesztés dilemmáját sok szempontból lehet vizsgálni, mégpedig sok államban (köztük például az USA-ban és Japánban) egyáltalán nem pusztán elméleti, hanem nagyon is gyakorlati jelleggel. Ezen kérdések egyike az, hogy a kettő közül melyik a gazdaságosabb. Természetesen ez a kérdés nem a legfontosabb (sőt bizonyosan a legkevésbé az), mégis a szakirodalomban annyi vita folyik még e körül is, hogy vizsgálatától nem lehet eltekinteni. Mivel pedig a különösen súlyos élet elleni bűncselekmények esetében (ahol a modern demokratikus államokban a halálbüntetés alkalmazhatóságának kérdése egyáltalán felmerülhet) a halálbüntetés alternatívájaként és összehasonlítási alapjaként rendszerint az életfogytiglani (vagy esetleg a hosszú ideig tartó határozott tartamú) szabadságvesztést szokták azzal szembeállítani, ezért mi is kifejezetten e két büntetési nem vizsgálatára és azok egymással való egybevetésére vállalkozunk.

Mindjárt a dolgozat elején le kell szögeznünk, hogy egy ember élete nem pénzkérdés. Életről vagy halálról dönteni pusztán gazdasági indokok alapján nem szabad, akár a halálbüntetésnek a szabadságvesztésnél (különösen az életfogytig tartó szabadságvesztésnél) olcsóbb, akár annál drágább mivolta igazolható ezáltal. Még ha azoknak is van igazuk, akik szerint egy gyilkos kivégzése olcsóbb, mint a haláláig történő tartása, őrzése, etetése stb., ez akkor sem lehet érv a halálbüntetés mellett. Ahogy a beteget, rokkantakat, öreget sem pusztítják el csak azért, mert életben tartásuk többbe kerül a társadalomnak, mint ha meghalának, úgy a bűnözők halállal való büntetésének megengedéséről vagy ennek tilalmáról szóló döntést sem hozhatjuk meg pusztán gazdaságossági megfontolások alapján. Azonban – ahogy fentebb már említettük – a halálbüntetés finansziális szempontjaival kapcsolatos érvek és ellenérvek olyan gyakran felmerülnek a büntetőjogi irodalomban, hogy e problémakörrel is foglalkozni kell.

A pénzügyi kérdésekkel kapcsolatban – mint ahogy a többi, halálbüntetéssel kapcsolatos kérdéskör vonatkozásában is – kétfajta érvelés alakult ki. A halálbüntetés-pártiak szerint a gyilkosok halálra ítéltése és kivégzése olcsóbb, mint élethossziglani tartásuk, mégpedig két szempontból is. Az egyik az, hogy ha egy gyilkost kivégeznek, akkor ezután több költség már nem merül fel az állam számára, míg ha életfogytiglani szabadságvesztésre ítélik, akkor évtizedeken át etetni, őrizni kell őt, fűteni, világítani kell rá stb., tehát az elítélt életben tartása jelentős többletterhet ró a társadalomra, vagyis ebben az esetben a büntetett jóval többbe kerül az államnak, mint ha kivégeznék

öt.

A másik szempont ezzel szemben a gazdasági jogelméleti megközelítésből indul ki. A gazdasági jogelmélet büntetőjogra vonatkozó alaptétele az, hogy egy bűncselekménnyel a társadalom összvagyonában okozott értékcsökkenés, azaz a bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett költség nem merül ki a bűncselekményért kiszabott büntetés végrehajtásával kapcsolatos kiadásokban, hanem költségként kell figyelembe venni mindazt a vagyoni és nemvagyoni kárt, hátrányt, negatívumot, illetve mindazt az elmaradt vagyoni és nemvagyoni előnyt, hasznot, pozitívumot is, amelyet a tettes a bűncselekmény *elkövetésével* okozott. Ha tehát a bűncselekmények megvalósulása a társadalomra (és persze elsősorban az áldozatra) nézve vagyoni és nemvagyoni hátrányokkal jár, akkor az össztársadalmi költségvonzatot nemcsak azáltal csökkenthetjük, hogy a kivégzés vagy életfogytiglani szabadságvesztés dilemmájában az olcsóbb végrehajtási módozat mellett döntünk (legyen az a kettő közül bármelyik is), hanem az által is (és legfőképpen az által) redukálhatjuk az össztársadalmi szintű hátrányokat, hogy a lehető legtöbb bűncselekmény elkövetését *megelőzzük*. Egyszerűbben fogalmazva: minél kevesebb bűncselekményt követnek el, annál kevesebb lesz az a hátrány, amely a társadalmat a bűnözéssel összefüggésben éri.

A cél tehát az, hogy a potenciális bűnözőket elriasszuk tettük elkövetésétől. Miután pedig a bűnözők racionális lények, akik mérlegelik tettük várható hasznát, illetve a lehetséges negatív következményeket, ezért az elrettentésnek (és ezáltal a bűnözői aktivitás csökkentésének) a legjobb módszere az, ha ezeket a negatív következményeket a bűnöző számára minél hátrányosabbá tesszük. A jog gazdasági elmélete szerint ugyanis a büntetés nem más, mint a bűn ára. Minél nagyobb a bűn, annál nagyobb kell legyen a büntetés, és minél nagyobb egy adott bűncselekményre a büntetés, annál több embert riaszt el ez az „ár” attól, hogy az adott bűncselekményt elkövessék. Minél magasabb tehát ez az ár, annál kisebb a nettó haszon, és ezáltal annál kisebb lesz azok száma, akiknek ez a csökkent mértékű nettó haszon is elégséges.

Nyilvánvaló (vélik a gazdasági jogelmélet hívei), hogy ez az ár a halálbüntetés esetén a legmagasabb, így a bűncselekménnyel elérhető nettó haszon emberölés esetén a halálbüntetés alkalmazásával lesz a legkisebb. Ennek következtében a halálbüntetés az a szankció, amely a legtöbb racionálisan gondolkodó embert képes visszatartani az emberölés elkövetésétől, ezért a társadalom egésze számára a költségek a halálbüntetés alkalmazása esetén lesznek a legalacsonyabbak. Persze a gyilkosok egy (kisebb vagy nagyobb) része nem racionálisan gondolkodik és cselekszik, továbbá mindig lesznek olyanok is, akiket semmilyen magas „ár” nem fog elrettenteni bűncselekményük elkövetésétől; azonban reálisan szemlélve a világot nemcsak az emberölések megszüntetését lehet eredménynek tekinteni, hanem eredmény már azok számának csökkentése is.

Az érvelések másik fajtája természetesen tagadja mind a gazdasági jogelméleti megközelítést, mind pedig azt, hogy a halálbüntetés alkalmazása az

állam számára olcsóbb lenne, mint az életfogytig tartó szabadságvesztés. Ami az előbbit illeti: az abolicionisták szerint a gazdasági jogelméleti megközelítés merő fikció. A bűnözők (mint ahogy az emberek általában) egyáltalán nem racionális lények, ezért nem mérlegelik azt (és sokszor nem is tudják), hogy tettükért a törvény alapján milyen büntetést kaphatnak. De ha mérlegelnék is: az osztársadalmi költségvonzatot nemcsak (nem elsősorban) súlyos büntetések kiszabása útján lehet csökkenteni, sokkal inkább a hatékony felderítő munka révén. Beccaria óta tudjuk: „a bűnözésnek legerősebb fékje nem a büntetések kegyetlensége, hanem azok elmaradhatatlansága”. Gazdasági jogi nyelvre lefordítva: a bűn „ára” nem önmagában a büntetés nagyságából áll, hanem annak és a lebukás valószínűségének szorzatából. A bűnözést tehát úgy is megfékezhetjük, ha nem a büntetés nagyságát, hanem a felderítő munka hatékonyságát növeljük. Vagyis ha a bűnöző valóban racionális lény, akkor már abban az esetben sem fog gyilkosságot elkövetni, ha csak egy évet kellene börtönben töltenie, de ennek (elfogásának) az esélye 100 % lenne.

A halálbüntetés híveinek második állítását pedig (vagyis hogy a halálbüntetés alkalmazása az állam számára olcsóbb, mint az életfogytiglan) az abolicionisták két okból sem tartják igaznak. Szerintük egyrészt a szabadságvesztés azért gazdaságosabb, mert az elítélt munkaereje így még kihasználható, másrészt tényadatokkal bizonyítják, hogy egy olyan eljárás, amelyben akár halálbüntetést is ki lehet szabni, messze költségesebb, mint egy olyan, ahol ezen szankció alkalmazására nem kerülhet sor.

Az abolicionisták első érve szerint tehát a halálbüntetés azért gazdaságtalanabb, mert így elveszítünk egy olyan embert, akit a társadalmi javak előállításába be lehetett volna vonni. Már Beccaria is (a büntetés céljának és szükségességének figyelembevételén túl) azért propagálta a halálbüntetés helyett az életfogytiglani kényszermunkát, mert ez által az elítélt munkaereje felhasználható (és persze azért is, mert szerinte ez a büntetés elrettentőbb, mint a halál). Természetesen ma már örökös rabszolgaságról nincs (nem lehet) szó, azonban az elítélt képességeit, tudását, szakképzettségét a mai körülmények között is igénybe lehet venni. Ha a gyilkost halálbüntetés helyett életfogytiglani szabadságvesztésre ítéljük, ezáltal lehetővé tesszük azt, hogy a büntetése teljes ideje alatt (élete végéig) dolgozzon és előállítsa saját fogva tartásának költségeit, illetve még annál is többet. És mivel a terhelt a börtönben amúgy sem nagyon tud mást csinálni, általában maga is úgy dönt, hogy unatkozás helyett inkább dolgozik egy börtönüzemben, így téve szert magának egy kis költőpénzre, amiből a büfében cigarettát, kávékat vagy egyébeket vehet. Ezenkívül az ilyen személyekkel elvégezethetők az olyan munkák is, amelyek annyira nehezek vagy veszélyesek, hogy egy szabad ember nem vagy csak összehasonlíthatatlanul drágábban végezné el.

A halálbüntetés ellenzőinek második érve pedig arra vonatkozik, hogy a halálbüntetés léte egy adott jogrendszerben sokkal több kiadást indukál, mint ha az adott jogrendszer egyáltalán nem ismerné a halálbüntetést mint szankciót. Lehetséges ugyanis, hogy *egyetlen*, ténylegesen kivégzéssel végződő eljárás olcsóbb, mint az életfogytig tartó szabadságvesztés végrehajtása, azonban az

összes, halálbüntetéssel fenyegetett bűncselekmény esetében lefolytatott eljárás (ahol a halálos ítélet eshetősége miatt fokozottan érvényesülő eljárási garanciák szükségeltetnek, még azokban az esetekben is – és ezek vannak igazán sokan –, amelyekben végül mégsem szabnak ki halálbüntetést) sokkal többbe kerül, mint az olyan büntetőeljárások, ahol az elkövetett bűncselekmény miatt nem szabható ki a legsúlyosabb büntetési nem (hiszen ezekben az esetekben jóval kevesebb eljárási garancia szükséges). Növeli például a halálbüntetéses eljárások költségét az aprólékosabb, hosszadalmasabb bizonyítás; a halálbüntetés elsőfokon történő kiszabása esetében a biztosra vehető fellebbezés; a megismételt elsőfokú büntetőeljárásoknak a szokásosnál jóval nagyobb gyakorisága; a sokkal sűrűbben igénybe vett felülvizsgálati eljárás és kegyelmi eljárás; a kirendelt védő(k) költsége; a kötelező ellenőrző vizsgálatok (több tanú, több szakértő); stb. Ezenkívül a kivégzésig történő fogva tartás, őrzés is sokkal költségesebb, hiszen különleges biztonsági intézkedésekre van szükség mind a siralomházban, mind a kivégzés idején. Az utólagos felmentések is sokkal gyakoribbak halálbüntetéses ügyekben, mint egyébként (az ítélelhozók kevésbé merik vállalni egy ártatlan ember elítélésének kockázatát, mivel az esetleges tévedés kijavíthatatlan és jóvátehetetlen lenne), ebben az esetben viszont a többéves fogva tartás miatt rendkívül magas összegű kártérítési követelésekkel kell számolni.

Az Egyesült Államokban például az utóbbi harminc évben a ténylegesen kivégzettek száma az összes halálra ítélt számának csak mintegy 10 %-a, ám a maradék 90 %-ban is ugyanazok a fokozott (és költséges) eljárási garanciák érvényesülnek. Pap András László néhány egyesült államokbeli példát hoz fel a halálbüntetéses eljárások rendkívül magas költségigényének bizonyítására. Az általa idézett adatok szerint „az átlagos halálbüntetéssel fenyegetett eljárás költsége négyszerese azokénak, ahol nem szabható ki halálbüntetés”. Kaliforniában például 1993-1997 között egymilliárd dollárt tettek ki a halálbüntetéssel kapcsolatos kiadások, pedig ezen időszakban csak két kivégzés történt. Floridában a végrehajtott halálos ítéletek összességében átlagosan 44 millió dollárba kerültek, sokszorosába annak, mint amennyibe egy életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása és végrehajtása került volna. (Lásd ehhez részletesebben: Pap András László: Pénz, politika, jogbiztonság – halálbüntetés az Egyesült Államokban. In: Belügyi Szemle, 2001, 6. szám, 77-78. o.!)

Mindezekből tehát megállapítható, hogy a halálbüntetés híveinek (a közkeletű vélekedéssel ellentétben) nincs igazuk abban, hogy a halálbüntetés kevésbé lenne költséges; valójában az életfogytig tartó szabadságvesztés nemcsak humánusabb, hanem egyszersmind olcsóbb is.

jogi hírek

interjúk

publikációk

vitafórum

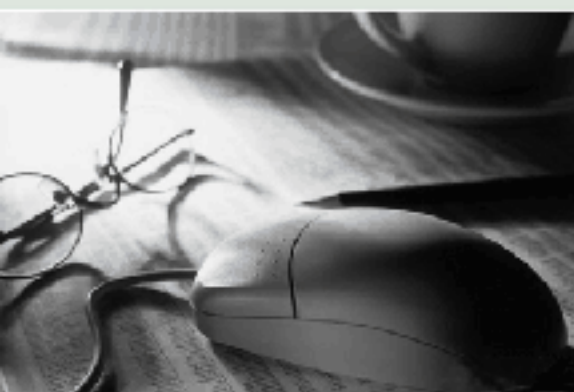
szaknévsor

jogi szakkönyv-katalógus

jogi állásbörze

szakmai rendezvények

heti hírlevél

országos ügyvédi szaknévsor

magyar, angol és német nyelven

ügyfél keres ügyvédet szolgáltatás